

Tarihin en büyük kadın devrimcisi: Rosa Luxemburg

Armağan Tulunay

*“Burada Rosa Luxemburg gömülü
Polonya’dan bir Yahudi kadın
Alman işçilerinin öncü savaşçısı
Alman sömürücülerinin emriyle öldürüldü
Ezilenler, gömün ayrılıklarınızı!”*
Bertolt Brecht

1918 Kasım Alman devriminin ardından, 5 Ocak’ta Berlin’de örgütlenen ayaklanma, sosyal demokrat Friedrich Ebert ve Savunma Bakanı Gustav Noske tarafından seferber edilen, savaş gazilerinin örgütlediği Freikorps isimli gerici çeteler tarafından bastırılmıştı. Rosa Luxemburg ve Karl Liebknecht, Spartakistlerin, örgütün yeni ismiyle Almanya Komünist Partisi’nin üzerindeki tüm baskıya rağmen Berlin’i terk etmeyi reddederek polis ve Freikorps çeteleriyle köşe kapmaca oynuyor, işçi mahallelerinde parti sempatizanlarının evlerinde gizleniyordu. Mannheimer Sokağı’ndaki 43 numaralı ev son durakları oldu. 14 Ocak’ı 15 Ocak’a bağlayan gece, bu gerici güçler tarafından yakalanarak Yüzbaşı Waldemar Pabst’ın komutasındaki Piyade Muhafız Kıtası tarafından işgal edilen Eden Oteli’ne getirildiler.

Orada göstermelik bir kimlik kontrolü ve sorgunun ardından Yüzbaşı Pabst, sosyal demokrat Savunma Bakanı Noske ile görüştü ve Luxemburg ve Liebknecht'in Moabit Cezaevi'ne götürülmesi emrini verdi. Oysa her ikisini de öldürmek için Noske'den izin almıştı. Karl Liebknecht, ağır işkencelerden geçirildikten sonra başından vurularak öldürüldü, cesedi onu öldürenler tarafından kimsesizler morguna bırakıldı. Rosa Luxemburg ise, sözde cezaevine götürülmek üzere otelden çıkartıldığı sırada bir askerin dipçik darbesiyle yere düştü, dövüldü, ölü bedeni Berlin'in Landwehr kanalına atıldı. Cesedi aylar sonra, 31 Mayıs'ta bulunduğu tanınmaz haldeydi. Noske, ondan bile korkarak gizlice ortadan kaldırmak istediye de, haber hızla yayıldı. Rosa'yı, arkadaşı Mathilde Jacob, elbisesinden ve eldivenlerinden kalan parçalarla üzerindeki bir madalyondan teşhis etti. 25 Ocak'ta, Karl Liebknecht ve gıyabında Rosa Luxemburg için görkemli bir cenaze töreni düzenlenmişti. 13 Haziran'da bir kez daha sokaklar, devrimci askerler, işçilerle doldu ve Rosa, yoldaşı Liebknecht'in mezarının yanı başına gömüldü.

Mathilde Jacob, Rosa'nın mezarı kızıl bayraklarla ve Enternasyonal eşliğinde kapatılmadan önceki bir anı şöyle aktarıyor: "Gençlik temsilcisi, konuşmasına Heinrich Heine'nin sözlerini kattı: 'Ben kılıcım, ben alevim. Karanlıkta size ben ışık verdim ve savaş başladığında öne atıldım, en ön saflarda çarpıştım. Arkadaşlarımın cesetleri etrafımda yatıyor [...].' Ancak bizim ne sevinmeye, ne de yas tutmaya vaktimiz var. Trompetler yeniden çalıyor, yeni bir savaş başlıyor."¹

Rosa Luxemburg, işçi sınıfının ilk iktidarı 1871 Paris Komünü ile yaşıt. Devrim ile doğdu, devrim için yaşadı, devrim için öldü. Ekim devriminin iki büyük önderinden biri olan Trotskiy'in Luxemburg ve Liebknecht'in ardından dediği gibi "Karşı devrim, hiç kuşku yok ki daha şanlı kurbanlar seçemezdi. Ne şaşmaz bir darbe! Ne kadar şaşırtıcılıktan uzak! Devrim ve karşı-devrim birbirini iyi tanıyordu."² 15 Ocak 1919'un, Berlin'deki o karanlık gecenin üzerinden 100 yıl geçti. Rosa, ölmeden önce yazdığı son yazıyı, "Vardım, varım, var olacağım!" sözleriyle bitiriyordu. Kendisinden değil devrimden bahsediyordu. 5 Ocak Berlin ayaklanmasının yenilgisinin üzerine "Berlin'de düzen egemen!" diye sevinenlere karşı, proleter devrimin sesini yükseltiyor, "Sizi budala zaptiyeler! Sizin 'düzen' dediğiniz kum üzerine kuruludur. Devrim 'zincir şakırtıları içinde yeniden ayağa kalkacak'; boru sesleri ile sizi dehşete düşürerek duyuracaktır: Vardım, varım, var olacağım!" diyordu.³ Kapitalizmin kendi kriziyle birlikte insanlığı bir yok oluşa sürüklediği,

1 Annelies Laschitzka, *Rosa Luxemburg. Her Şeye Rağmen, Tutkuyla Yaşamak*, çev. Levent Bakaç, İstanbul: Yordam Kitap, 2008, s. 475.

2 Leon Trotskiy, "Karl Liebknecht and Rosa Luxemburg", <https://www.marxists.org/archive/trotsky/profiles/rosa.htm>.

3 Rosa Luxemburg, "Berlin'de Düzen Egemen", *Rosa Luxemburg Kitabı. Seçme Yazılar*, haz. Peter Hudis/Kevin .B. Anderson, çev. Tunç Tayanç, Ankara: Dipnot Yayınları, 2013, s. 560.

“Ya sosyalizm ya barbarlık!” şiarının o günkü kadar güncel olduğu bugün de, dünyanın dört bir yanında halk isyanlarıyla, kitle hareketleriyle devrim, “vardım, varım, var olacağım!” diyor; önderliğini arıyor; ayağa kalkacağı günü bekliyor. Rosa Luxemburg’un mirası da 100 yıl sonra geçerliliğini koruyor, bugünün mücadelelerinin içinde var olmaya devam ediyor.

Çocukluktan mücadele ile başlayan bir yaşam

Rosa Luxemburg, 5 Mart 1871’de Polonya’nın Rus yönetimi altındaki Zamosc şehrinde, Yahudi bir ailenin son çocuğu olarak doğdu. Üç yaşındayken ailesi Varşova’ya taşındı. Hayatla ilk mücadelesini de o yıllarda, daha çocuk yaşta vermek zorunda kaldı. Beş yaşındayken kalça kemiğindeki bir problem nedeniyle bacağı alçıya alındı ve Rosa, bir yıl boyunca yatağa bağlı olarak yaşadı. Bacağı alçıdan çıktığında ise daha önce var olmayan bir sorunla karşı karşıyaydı: alçıdaki bacağı diğerine göre kısa kalmıştı ve bu, Rosa’yı hayatının geri kalanında aksayarak yürümek zorunda bırakacaktı.

1880 yılında Rosa, Varşova’da Rus Kız Ortaokulu’nda okuyabilmek için sınavlara girdi. Bir Yahudi olarak Rus okuluna kabul edilmek kolay değildi. Okulda Yahudi öğrenciler için kota vardı ama Rosa, kota ile girmeyi daha o yaşta bile bir aşılama olarak yaşıyordu. Maruz kaldığı tek ayrımcılık bu da değildi. Onun ana dili Lehçe idi, okulun dili Rusça. Onun vatani Polonya, bağımsız bir ülke değildi. Bütün bunlara bir de yürürken aksaması ekleniyordu. Ve 10 yaşına daha yeni basmış bu kız çocuğu hepsine meydan okuyor, hepsinin üzerine gidiyordu. Ayağının aksadığını kimsenin fark etmeyeceği şekilde yürümeye çalışıyor; yavaş yürüdüğünden geç kalmamak için erkenden okul yoluna düşüyor; Rusçayı hızla öğrenip ilerletmek için muazzam bir çaba sarf ediyordu. Hayatının geri kalanına yön verecek devrimci tohumlar belki de o dönemde, bu eşitsizliklerin de etkisiyle atılmıştı. O yıllarda yazdığı ve Lehçe olmasına rağmen okulda elden ele dolaşan bir şiirinde şöyle diyordu:

Ceza talep ediyorum.
Bugün tok olanlara, sefa sürenlere,
Milyonların ekmeğini hangi acılarla kazandığını
Bilmeyenlere, hissetmeyenlere.
Neşeli bir yüz,
Neşeli bir gülüş görürsem
Acı çekiyorum
Zira yoksulluğa ve bilgisizliğe
Mahkûm olanlar
Gülmeyi ve neşeyi bilmezler.
Bütün dertleri,
Bütün gizli ve acı göz yaşlarını
Tokların vicdanına yüklemek istiyorum,

Ve yaptıkları her şeyin intikamını almak.⁴

Bir okul arkadaşına hediye ettiği resmin arkasına, “Benim idealim, herkesi sevebileceğim bir toplumsal düzen. Bu ideale ulaşmak için ve bu idealin peşinden koşarken belki bir gün nefret etmeyi de öğrenmem gerekebilir” diye yazmıştı. Öğrendi de, sonraki yıllarda proletaryanın düşmanlarına duyduğu nefret, burjuvaziye karşı taşıdığı sınıf kini, Rosalia Luksenburg’u Rosa Luxemburg yaptı.

Varşova’da küçük bir aydın çevresi ile bir işçi komitesinin kurduğu Proletarya isimli örgütle temasa geçti. Henüz 17 yaşındayken, örgütün politikasına dair yapılan, Rusya’daki Narodnikler benzeri bir örgüt mü, yoksa Alman sosyal demokratları gibi bir proleter yönelişi benimsemek mi tartışmasında, proleter devrimci bir örgütü savunan tarafta yer aldı. Proletarya örgütü kısa sürede ciddi bir etki yaratınca, üzerindeki devlet baskısı da arttı. Üyelerinin çoğu tutuklandı. Rosa Luxemburg bir süre gizlendikten sonra 1889’da illegal yollarla, saman yığınlarının arasında sınırı geçerek ülke dışına çıktı, Zürih’e gitti.

İsviçre o dönemde kadınların üniversite eğitimi alabildikleri tek yerdi. Rosa, 1889’da doğa bilimleri ve matematik alanında başladığı üniversite eğitiminde zaman içinde alan değiştirdi ve 1897 yılında ekonomi ve hukuk bölümlerinden mezun oldu. Ancak o yıllarda asıl eğitimi Zürih Üniversitesi’nin içinde değil, dışında aldı. İsviçre o dönemde Rus ve Polonyalı devrimciler için bir sürgün yeri, sığınabilecekleri güvenli bir liman niteliğindeydi. Rus Marksizminin babası olarak anılan Plehanov, Vera Zasuliç, Akselrod gibi isimlerle orada tanıştı. Sürekli okuyor; Polonyalı ve Rus siyasi mültecilerle, sürgündekilerle tartışmalara katılıyordu.

Uzun yıllar hem yoldaşı hem de sevgilisi olan Leo Jogiches de hayatına o dönemde girdi. Üç farklı ülkenin işgali altındaki Polonya’nın bağımsızlığı için mücadeleyi bir ölçüde küçümseyip göz ardı ediyor; milliyetçilik olarak niteleyip Rus ve Polonyalı işçilerin ortak mücadelesini savunuyor; bu doğrultuda Polonya Sosyalist Partisi’ni (PPS) eleştiriyordu. Bu eleştiriden hareketle Jogiches ile birlikte Polonya Krallığı Sosyal Demokrasisi’nin (SDKP) kurucuları arasında yer aldı. Kısa sürede partinin yayın organı *İşçilerin Davası*’nın baş editörü ve başyazarı oldu.

1893’te, kuruluşundan çok kısa bir süre sonra partiyi II. Enternasyonal Kongresi’nde temsil etti. Kitle önündeki ilk sınavını, uluslararası bir kongrede, aralarında Engels, Plehanov gibi isimlerin olduğu, neredeyse bütünüyle erkeklerden oluşan bir topluluğun önünde veriyor ve SDKP’nin II. Enternasyonal’e üyeliğinin kabul edilmesi için bir konuşma yapıyordu. O konuşmaya tanık olanlardan biri o sahneyi şöyle anlatıyordu: “Ufak tefek, vücuduyla orantısız koca kafalı bir kadındı. Tipik bir Yahudi suratında ince bir burun... Belirgin bir biçimde topallayarak yü-

⁴ Laschitz, s. 22.

rüyor, ağır ağır duraksayarak. İlk bakışta hoş bir izlenim bırakmıyor ama kısa süre sonra, çok zeki, canlılık ve enerji saçan bir kadın olduğunu görüyorsunuz.” Salonda bulunan Belçikalı bir sosyalist, Emile Vandervelde’nin aktardıkları ise şöyle: “Yirmi üçündeki Rosa, Alman ve Sosyalist çevrelerde hiç tanınmıyordu... Rakipleri için çetin cevizdi. Delege kalabalığını yara yara ilerleyerek sesini daha iyi duyurmak için bir sandalyenin üstüne çıkışını hâlâ unutamıyorum. Ufak tefek, zayıf ve özürlü olduğunu gizlemek için özenle dikilen yazlık elbisesi içinde gayet güzel görünen kadın, tezlerini gözlerinde bir ışık parıltısı ile ve öyle ateşli sözlerle savunuyordu ki büyülenen ve kendini kaptıran delegelerin çoğu, onun temsilciliğini kabul etme lehinde oy kullanmıştı.”⁵ Bu oylama, lehte sonuçlansa da daha sonra yapılan başka bir komite oylaması neticesinde, SDKP’nin II. Enternasyonal’e üyeliği ancak 1896 yılında yapılan Londra Konferansı’nda gerçekleşti. Enternasyonal’e kabul edilmesinin hemen ardından Çarlık polisi SDKP’nin üzerindeki baskıyı arttırdı; militanlarının çoğunu tutukladı. Örgütün, yayın organı *İşçilerin Davası*’nı bile çıkaracak gücü kalmadı ve dağıldı. Rosa, Polonya’da bir örgütü yeniden ayağa kaldırmak için sıfırdan başlayabilirdi. Bunun yerine, o dönemde tüm dünya sosyalist hareketi üzerinde büyük bir etkiye ve prestije sahip olan, bir bakıma uluslararası hareketin kalbinde yer alan Alman Sosyal Demokrat Partisi (SPD) içinde çalışmak, tartışmalara merkezinden müdahale etmek için Almanya’ya gitmeyi tercih etti.

Siyasi nedenlerle Almanya’dan sınır dışı edilmesini engellemek için Zürih’te tanıştığı Alman göçmeni bir ailenin oğlu olan Gustav Lübeck ile 19 Nisan 1898’de formalite niteliğinde bir evlilik yaptı ve 12 Mayıs 1898’de Berlin’e gitmek üzere Zürih’ten ayrıldı. Bu, Rosa Luxemburg’un, pek kimsenin tanımadığı Polonyalı komünist bir kadından dönemin en güçlü sosyal demokrat partisi olan SPD’nin ve hatta İkinci Enternasyonal’in içindeki tartışmalara damga vuran bir teorisyene, kahraman bir devrimciye dönüşmesi ile sonuçlanan bir yolculuk oldu. Biz de yazının geri kalan kısmında, bu zamana kadar olduğu gibi Rosa’nın hayatını kronolojik bir düzende aktarmak yerine, Rosa’yı Marksizmin tarihindeki yeri ve sahip olduğu özelliklerinin bazıları ile anlatmaya çalışacağız.

“Eğer herhangi bir konuşmamın ilgi çekmeyeceğini düşünürsen, yanlıyorsun”

Enternasyonal’in Zürih Kongresi’nde yaptığı konuşma o an beklenmedik bir etki yaratmıştı belki ama, Rosa Luxemburg Berlin’e geldiğinde pek tanınmıyor, tanıyanlar nezdinde de ajitasyon yeteneği ile öne çıkmıyordu. Üstelik artık Enternasyonal’in en güçlü partisinin ağır topları ile aynı ortamdaydı. Yahudi’ydi. Polonyalıydı. 27 yaşında gencecik bir insandı. Ve hepsinden önemlisi kadındı.

⁵ Elzbieta Ettinger, *Rosa Luxemburg Bir Yaşam*, İstanbul: Belge Yayınları, 2008, s. 70.

Ama Rosa, bunların onu geri planda bırakmasına izin vermedi. Berlin'e geldiği yıl Almanya'da seçim yılıydı ve bu süreçte aldığı görevlerle pratikte sınandı ve partiye kendisini ispatladı.

Seçim faaliyetlerinde başarılı olmak için partinin politikalarını çok iyi bilmesi gerekiyordu. Mayıs ortasında Berlin'e gelen Rosa, iki hafta kadar kısa bir süre içinde partinin eline geçirdiği bütün yayımlarını okudu, politikalarını en ince ayrıntılarına kadar öğrenmeye çalıştı. Haziran başında, 18. yüzyılda Prusya tarafından ilhak edilmiş olan eski Polonya toprağı olan Yukarı Silezya'ya, Polonyalı işçiler arasında ajitasyon yapmak için gönderildi. Bu faaliyet Rosa için tam bir zaferdi. Daha önce kadın bir konuşmacı görmemiş olan maden işçileri, Almanya'nın ilhak ettiği bu Polonya topraklarında yasaklı anadillerinden gurur duymalarını sağlayarak Lehçe konuşan bu ufak tefek kadından büyülenmişti. İşçiler arasında "Polonya'dan gelen kadın"ın konuşması ağızdan ağıza yayılıyor; toplantı salonları onu dinlemek isteyen işçilerle doluyor; her konuşması coşkulu alkışlarla bitiyordu.⁶

Rosa, Silezya gezisinin duraklarından birinde Jogiches'e yazdığı bir kartta konuşmasının başarısını "Dün Goldberg'te her şey mükemmeldi. Toplantı salonu tıklım tıklımdı, binanın dışı da doluydu, pencerelerden içeriye bakabilmek için birbirlerinin sırtlarına binmişlerdi. Yoldaşlar şimdiye dek böyle bir kalabalık görmediklerini söylediler" diye anlatıyordu.⁷ Ve mektuplarında, bu konuşmalarını Dresden'de, Leipzig'de ya da Berlin'de yapabilse ne büyük bir etki yaratacağını düşünerek hayıflanıyordu. O gün için hazırlanıyor, Almancaya iyice hâkim olmak için titiz bir şekilde çalışıyordu. Bir keresinde Jogiches'e Almancayı kısa sürede Bismarck gibi konuşmaya başladığını, "Bebel'den hiç de kötü olmayan" bir konferans verebileceğini ve "altı aya kalmaz, partinin en iyi konuşmacılarından biri olup çıkacağına inandığını" yazmıştı.⁸

Yukarı Silezya gezisinden önce Jogiches'in kaygıları karşısında "Eğer herhangi bir konuşmamın ilgi çekmeyeceğini düşünüyorsan yanılıyorsun" diyordu. Jogiches'e söylediğinde haklıydı. Rosa Luxemburg giderek daha da iyi bir hatip haline geldi ve bu yeteneği ile sadece işçilerin sevgisini değil, devrimin saflarını terk etmekte olan sosyal demokratların ve elbette burjuvazinin de nefretini de kazandı. Trotskiy şöyle anlatıyor:

Jena'daki bir kongredeydi sanırım; o yüksek sesinin nasıl da bir tel gibi gerildiğini ve Bavyera'dan, Baden'dan ve diğer yerlerden gelen oportünistlerin protestolarını nasıl kestiğini hatırlarım. Ondan nasıl da nefret ediyorlardı! Onları

6 Ettinger, s. 108.

7 Rosa Luxemburg, *Sevgiliye Mektuplar. Yoldaşım ve Sevgilim*, çev. Nuran Yavuz, İstanbul: Agora Kitaplığı, 2006, s. 43.

8 Ettinger, s. 108.

nasıl da aşağılamıştı! Küçük ve zayıf haliyle kongre kürsüsüne proleter devrimin cisimleşmiş hali olarak çıkmıştı. Mantiğının kuvveti ve iğneleyici alaycılığının gücüyle en bariz muhaliflerini sustururdu. Rosa, proletarya düşmanlarından nasıl nefret edeceğini biliyordu ve tam olarak bu nedenden dolayı onlarda da kendisine karşı nefret uyandırabiliyordu. Onlar tarafından daha ilk zamanlarda fişlenmişti.⁹

Büyük bir teorisyen, güçlü bir kalem

Rosa Luxemburg, yalnızca iyi bir konuşmacı değil aynı zamanda siyasi kavrayışı yüksek bir teorisyen, kalemi güçlü bir yazardı. Zürih'te 1897'de tamamladığı doktora tezi, ilk kapsamlı çalışması olarak görülebilir. Polonya'nın sınai gelişimini ele aldığı çalışma, 1898'de Leipzig'de kitap haline getirilerek yayınlandığında büyük yankı uyandırdı, hakkında bir çok yazı yayınlandı. Bunlardan birisinde, Zürih'te yayınlanan *Halkın Hukuku (Volksrecht)* isimli bir dergide Zürihli bir arkadaşı Robert Seidel şöyle yazıyordu: “Yoldaşımızın kitabı yalnızca 95 sayfadan oluşan ince bir kitap, ama pek çok kalın kitaptan daha fazla malzeme ve içerik sunuyor. Lehçe, Rusça ve başka lisanlarda geniş bir literatür bu kitapta işlenmiş. İşlenmiş diyoruz, bunun anlamı, sıkça yapıldığı gibi aynısı yazılmış ve tekrarlanmış değil, düşünce katılarak değerlendirilmiş olması. Kitap kendisini yeni yetiştiren birisinin ilk eseri değil, gelişmesini tamamlamış birinin olgun meyvesi. Hiç şüphe yok ki Rosa Luxemburg, Polonya ve Rusya üzerine yapılan sosyal bilimsel çalışmaların en önemli isimlerinden birisi ve heyecanlandırmaya devam edecek.”¹⁰

Yoldaşlarının devrimci bir çalışma olarak andıkları, çağdaşlarını etkileyen bu eserinde herkesin gördüğü ışık, onu Alman Sosyal Demokrasisi içindeki çağdaşlarından ileride bir teorisyen yapacak olan ışıktı. Parlak bir zekâya sahipti. Ama onunla yetinmiyor, zekâsını eşi görülmemiş bir çalışma enerjisi ve disipliniyle, her türlü ayrıntıyı dikkatle ele alan bir titizlik ve özenle birleştiriyordu. Fikirleri, kimlerin savunduğuna bakmadan sorguluyor, üzerine gidiyor, mevcut bilgileri ile yetinmeyip kendi argümanlarını güçlendirmek için sürekli okuyordu. Kalemi de ustaca kullanıyor, fikirlerini çarpıcı benzetmelerle, etkili bir şekilde ve cesurca ifade ediyordu.

Ekonomi zaten üniversite eğitimini de aldığı alandı. Sermaye birikiminin tarihsel koşulları, sermayenin yeniden üretimi ve bu alandaki çelişkiler, sınıflı toplum öncesi ilkel komünizmin çözülüşü, bu çözülüşün farklı coğrafya ve toplumlarda analizi gibi alanlarda teorik tezler geliştirdi. Sadece ekonomi üzerine değil, ulusal sorun, savaş sorunu, kitle mücadelesi, kitlenin kendiliğinden hareketi ve parti-örgüt

9 Leon Trotsky, “Karl Liebknecht and Rosa Luxemburg”, 1919, <https://www.marxists.org/archive/trotsky/profiles/rosa.htm>.

10 Laschitz, s. 73.

meseleleri üzerine de teorik çalışmalar yaptı. Bernstein revizyonizmi ile girdiği mücadele ve Liebknecht ile birlikte emperyalist savaş karşısında savunduğu politikayla öne çıksa da, teorik alandaki katkıları bunlarla sınırlı değildi. Çok daha geniş bir alanı kapsıyordu.

Trotsky onun ardından “Teorik düşünme ve genelleme yeteneğiyle Rosa, sadece karşıtlarından değil, aynı zamanda yoldaşlarından da ilerideydi. Çok zeki bir kadındı. Onun sıkı, kesin, parlak ve amansız üslubu, daima düşüncesinin hakiki bir aynası olarak kalacak” diyordu.¹¹

Revizyonizme karşı Marksizmin savunucusu

Eduard Bernstein, Sosyalizm Karşısı Yasa döneminde, siyasi faaliyetleri sonucu Almanya’dan sürgün edilen, Londra’da yaşayan, bir dönem makbul sayılan bir teorisyendi. Yurtdışında mülteci konumundaki sosyalistlerin çıkardığı gazeteleri yönetiyordu. Bernstein’in, Almanya Sosyal Demokrat İşçi Partisi’nin (SAPD) merkezi yayın organında yer alan küçük bir “Manifesto” ile ilk kez 1879’da çok sınırlı bir şekilde ifade ettiği, düzene doğru açılma yönündeki fikirleri Marx ve Engels’in sert tepkisiyle karşılaşmıştı.¹² Bernstein, büyük ihtimalle Engels’in sağlığında daha ileriye gitmeye cesaret edemedi ve 1895’te Engels öldükten sonra 1896’dan başlayarak Alman partisinin teorik organı olan *Yeni Zaman (Neue Zeit)* isimli yayında “Sosyalizmin sorunları” başlıklı bir yazı dizisi yayınladı.

Bernstein, görüşlerini, değişen somut koşulları dikkate alarak Marksizmde yapılması gereken bazı yenilikler olarak sunsa da, işin aslı, Marksizmin devrimci özüne yönelik bir saldırıydı. Rosa Luxemburg, Alman sosyal demokrasisi içinde Bernstein revizyonizmini ilk eleştiren değildi ama Marksizme yönelik revizyonist taarruza karşı açıktan, bütünlüklü ilk ideolojik ve teorik mücadeleyi veren kişiydi. Rosa Luxemburg, teorik düzeyde neredeyse Lenin ve Trotsky’ın bile bir adım önde idi. “Marksizmin papası” olarak anılan Kautsky’nin de, Bernstein’in fikirlerini desteklemediği, arasına mesafe koyduğu halde, Bernsteincilik’a varacak bir yolda yürüdüğünü her ikisinden de erken teşhis etmişti.

Bernstein’in görüşlerini kısaca özetlemek gerekirse: Bernstein’a göre kapitalizmin gelişmesi onun çöküşünü olanaksızlaştırmaktadır. Çünkü kapitalizm bir uyum yeteneği geliştirmiştir. Kredi sisteminin, ulaşım ve iletişim araçlarının, kartel ve tröstlerin gelişmesi, kapitalizmin bunalımlarını ortadan kaldıran, ekonominin uyumlu gidişatını sağlayan araçlardır. Bunun yanı sıra, üretim alanının çeşitlenmesi ile birlikte giderek proletaryanın daha geniş kesimleri orta sınıfa yükselmekte, bu

¹¹ Leon Trotsky, “Karl Liebknecht and Rosa Luxemburg”, 1919, <https://www.marxists.org/archive/trotsky/profiles/rosa.htm>.

¹² Sungur Savran, “120 yıl sonra Friedrich Engels”, *Devrimci Marksizm*, sayı 25, Kış 2015-2016, s. 203-205.

da orta sınıfın sağlamlaşmasına sebep olmaktadır. Son olarak, sendikaların gelişmesi ve mücadelesi sonucu, işçi sınıfının koşulları da düzelmektedir. Dolayısıyla kapitalizmin çelişkileri öngörüldüğü şekilde keskinleşmemektedir ve keskinleşmeyecektir de. Bernstein'in bu tespitlerden vardığı sonuç, kapitalizmi devrimci bir tarzda yıkmak yerine onu reformlarla ehlileştirmektir. Bernstein, Marksizmden kopuşunu, bir kopuş değil, sosyalizme ulaşmanın yolu olarak göstermeye çalışmıştır. Bunu da Marksist yöntemi çarpıtarak yapmış; ama tezlerini kapitalizmin ulaştığı olduğu somut aşamanın soğukkanlı bir tahlili, Marksizm içinde Marksizmin yenilenmesi olarak sunmuştur.

Rosa Luxemburg, Bernstein'in bir dizi halinde yayınlanan makaleleri ve *Sosyalizmin Önkoşulları* başlıklı kitabı üzerinde titiz bir şekilde çalışarak, revizyonizme karşı işçi sınıfının devrimci programını savunan bir bayrak açtı. Sonradan bir broşür haline getirilen *Toplumsal Reform mu, Devrim mi?* başlıklı makalesi, yedi bölüm halinde Eylül 1898'de yayınlandı. Rosa Luxemburg, orada Bernstein'in nasıl bir bataklıkta olduğunu bütün incelikleri ile ispatladı. Kendi çalışmasına verdiği *Toplumsal Reform mu, Devrim mi?* isminin bir karşılaştırma içerdiğinin farkında olarak devrimi savunurken reformlara karşı çıkmamanın söz konusu olmayacağını, ikisinin arasında ayrılmaz bir bağ olduğunu, reformların mücadelenin aracı, devrimin de nihai amaç olduğunu söylüyordu. Bernstein'in "Nihai hedef her ne olursa olsun benim için hiçbir şeydir; hareket ise her şeydir" sözleriyle açıkça ifade ettiği üzere, sadece bu ikisinin arasındaki bağı kopartmakla kalmayıp, nihai amaç olan devrimden vazgeçtiğini ve bir araç olan reformları amaç haline getirdiğini ortaya koyuyordu. Bernstein'in tezlerinin karşısında, sosyalizmin bilimsel temellerini, kapitalist ekonominin artan anarşisinin yarattığı kriz ve çöküş dinamiklerini, üretim sürecinin toplumsallaşmasının kapitalist gelişmenin bir ürünü olmakla birlikte aynı zamanda geleceğin kolektif düzeninin tohumlarını da atmakta olduğunu, proletaryanın örgütlenmesinin ve sınıf bilincinin gelişiminin de, Bernstein'in tezlerinin aksine, kapitalizmin çelişkileri varlığını koruduğu ve hatta derinleşeceği için bir ideale değil somut bir temele dayandığını gösterdi.

Kapitalizmin çelişkilerinin öngörüldüğü gibi keskinleşmediğini söylemek başkadır, bundan sonra keskinleşmeyeceğini ve kapitalizmin, çelişkilerini çözecek, kendisini bunalımdan kurtaracak mekanizmaları geliştirme yeteneğine sahip olduğunu söylemek başka. İlki, kapitalizmin tarihsel gelişme sürecinin hızı ile ilgili bir tespittir; ikincisi ise bu gelişme sürecinin hızına değil, yönüne işaret eder. Kapitalizmin uyum araçlarını geliştirdiğini söyleyerek Bernstein, sosyalizmin bilimsel temellerini yok etmekte, onu nesnel bir zorunluluk olmaktan çıkarmaktadır. Bu şekilde vardığı yer de, çelişkilerin artması ve devrimci dönüşümle ortadan kaldırılması yerine, zaten kapitalizmin uyum araçları ve işçi sınıfı mücadelesi sonucu etkisi zayıflayan çelişkilerin daha da hafifletilmesine odaklanmaktır. Bernstein ile

birlikte revizyonizmin savunucularından biri olan Alman sosyal demokrat Konrad Schmidt'in "insanın yedikçe iştahı açılır" ifadesiyle özetlediği, işçilerin, reformların tadını aldıkça daha da fazlasını isteyecekleri, dolayısıyla küçük küçük kazanımları amaç edinmenin bile sosyalizm hedefinden işçileri koparmayacağı iddiasının, nasıl da tersi yönde işleyeceğini Rosa Luxemburg şu sözlerle açıklıyor:

Kapitalist toplumsal reformların yetersiz kalmasının gösterdiği üzere, işçilerin reformlarla yetinmeyecekleri çok doğrudur. Bundan çıkarılacak sonuç, ancak gittikçe artarak devam eden ve günümüzdeki toplumsal düzenden sosyalizme geçişe yönelen kesintisiz toplumsal reform halkaları oluşturulması durumunda gerçek olabilir. Ancak bu bir düştür: nesnelere doğasından ötürü zincir çabuk kopacaktır ve bu noktadan sonra hareketin gidebileceği çok sayıda ve değişik yollar olacaktır.

O zaman, bunun en olası ve çabuk sonucu, pratik sonuçları, toplumsal reformları olası kılmak için bütün araçların kullanılmasına doğru taktik bir kayma olmasıdır. Kısa sürede pratikte sağlanan başarılar başlıca amaç olur, siyasal iktidarı ele geçirmeyi önerdiği sürece anlamlı olan açık, uzlaşmaz, siyasal duruş, giderek daha çok bir engelle dönüşür. Sonraki adım bir at pazarlığı olan "ödüni siyaseti"nin ve ağırbaşlı diplomatik uzlaşma tavrının parti tarafından kabul edilmesi olacaktır.¹³

Bu sözlerle Rosa Luxemburg, toplumsal reformların ve devrimlerin birbirini destekleyen bağımlı olduğu kadar birbirini dışlayan niteliğini de ifade etmiş oluyor. "Toplumsal Reform mu, Devrim mi?" başlıklı makalesinde, bu analiz ve reformculuğun varacağı noktayı çok berrak bir şekilde şöyle açıklamıştır:

Reform çabalarını zamana yayılmış bir devrim, devrimi ise kısa süreye sığdırılmış bir dizi reform olarak düşünmek hem mutlak surette yanlıştır, hem de tarihsel dayanaktan tamamıyla yoksundur. Bir toplumsal dönüşüm ile yasal reform süre bakımından değil, öz bakımından farklıdır. Siyasal iktidarın kullanımı ile yapılan tarihsel dönüşümlerin tüm sırrı, basit nicel değişimlerin yeni bir niteliğe dönüşmesinde, daha somut söylemek gerekirse, tarihsel bir dönemden, toplumsal bir düzenden bir başkasına geçilmesinde yatar.

Bu nedenle, siyasal iktidarın ele geçirilmesine ve toplumsal devrime karşı çıkan ya da onlar yerine yasal reform yolunu seçenler, aynı hedefe ulaşmak için daha sakin, güvenilir ve yavaş bir yolu seçmiş olmaz; bir başka hedefi, yeni bir toplumsal düzen kurmak yerine eski düzende yüzeysel değişiklikler yapılmasını seçmiş olur. Böylece revizyonizmin siyasal görüşleri, ekonomik kuramların vardığı yere varır: Sosyalist düzenin gerçekleştirilmesi değil, kapitalizmin iyileştirilmesi; ücret düzeninin kaldırılması değil, sömürünün azaltılması; kısacası kapitalizmin

13 Rosa Luxemburg, "Revizyonizmin Pratik Sonuçları ve Genel Niteliği", Hudis ve Anderson, a.g.y., s. 210-211.

kendisinin değil, kötülüklerinin ortadan kaldırılması...¹⁴

Bernstein, devrimin karşısında reformu bir amaç haline getirirken, Marksizmi devrimci özünden koparmaya girişirken, hocası Engels'in fikirlerini de çarpıtarak kendisine kalkan yapmaya çalışmış, ancak Rosa, Bernstein'in bu çabasını da boşa çıkarmıştır. Bernstein, kendine dayanak yapabileceği fikirleri, Marx'ın *Fransa'da Sınıf Mücadeleleri* adlı yapıtı için Engels'in yazdığı Önsöz'de bulunduğunu düşünüp onlara sarılmış. Ne diyor Engels Önsöz'de?

... sokak savaşlarının klasik döneminde bile barikatın etkisi maddi olmaktan çok maneviydi. Barikat, askerlerin direncini sarsmanın bir aracıydı. Bu başarıları kadar ayakta kaldığında, zafere ulaşıyordu; kalamadığında, sonuç yenilgi oluyordu. Geleceğin olası savaşlarının başarı şansları değerlendirilirken de, göz önünde tutulması gereken temel nokta budur.¹⁵

... Eski taktiğin gözden geçirilmek zorunda olduğu, Latin (Avrupa) ülkelerinde de giderek daha fazla anlaşılıyor. Seçme ve seçilme hakkının kullanılması ve bize açık olan tüm pozisyonların ele geçirilmesi konusundaki Alman deneyimi her yerde örnek alındı.¹⁶

... Dünya tarihinin ironisi her şeyi baş aşağı ediyor. Biz “devrimciler”, biz “yıkıcılar”, yasal yolları kullanarak, yasa dışı yollarla ve yıkıcılıkla gelişebileceğimizden çok daha hızlı geliyoruz. Kendilerine verdikleri adla düzen partileri, kendi yarattıkları yasal koşullar altında eziliyor.¹⁷

Engels'in Önsöz'de savunduğu, yasal alanın sağladığı olanaklar ve koşullar elverdiğinde bu olanakların sonuna kadar kullanılması gerektiği şeklindeki temel yaklaşımdan farklı bir şey değildir. Bernstein, Engels'in söylediğini bağlamından kopartıp her daim kullanılacak, geçerli bir yöntem olarak almış, Engels'i de kendi revizyonist çarpıtmalarına alet etmeye çalışmıştır. Rosa Luxemburg, Engels'in barikatlar ile yasal alandaki mücadele ve seçimler arasında bir karşılaştırma yaparken kafasında olan şeyin, “siyasal iktidarın nihai olarak ele geçiriliş sorunu değil, günümüzdeki güncel mücadele; devlet gücünün ele geçiriliş anında proletaryanın kapitalist devlete karşı tavrı değil, kapitalist devletin sınırları çerçevesindeki tavrı” olduğunu ortaya koyar.¹⁸

Engels'in, parlamentoda elde edilen mevzilerin sağladığı olanakları ifade ettiği yerde Bernstein, tıpkı araç-nihai amaç ilişkisini ters yüz edişinde olduğu gibi, nihai amaca ulaşmak için bir araç olarak kullanılması gereken parlamentoyu bir amaç haline getirmeye kalkmış, bununla da yetinmeyerek Engels'in fikirlerini de

14 Rosa Luxemburg, “Siyasal İktidarın Ele Geçirilmesi”, Hudis ve Anderson, a.g.y., s. 234-235.

15 Karl Marx, *Fransız Üçlemesi*, çev. Erkin Özalp, İstanbul: Yordam Kitap, 2016, s. 29.

16 A.g.y., s. 31.

17 A.g.y., s. 33.

18 Rosa Luxemburg, “Siyasal İktidarın Ele Geçirilmesi”, Hudis ve Anderson, a.g.y., s. 235.

bu yönde çarpıtmıştır. Engels, yasal alandaki mücadelenin getirilerini vurgulamaktadır ancak Bernstein'in hayal ettiği gibi reformlarla adım adım sosyalizme doğru ilerlenemeyeceğini, burjuva demokrasisinin sınırları olduğunu açık bir şekilde ifade etmektedir: “Ve eğer biz, onları hoşnut etmek için sokak savaşına sürüklenmeyi kabullenecek kadar çılgınca davranmazsak, sonunda, onlar için bu denli öldürücü olan yasallığı kendi elleriyle ortadan kaldırmaktan başka çareleri kalmayacaktır.”¹⁹ Engels'in sokak savaşını çılgınca bir davranış olarak görmesi de Bernstein'in fikirlerini desteklemez. Engels, büyük kentlerin 1848'den sonra inşa edilen yeni semtlerinin, uzun, düz ve geniş caddelerinin sokak savaşı için ne kadar elverişsiz olduğunu söyledikten sonra şöyle der:

Bu söylenenler, sokak savaşının gelecekte herhangi bir rol oynamayacağı anlamına mı geliyor? Kesinlikle hayır. Sadece, 1848'den bu yana koşulların sivil savaşçılar için çok daha elverişsiz, askerler için çok daha elverişli hâle geldiği anlamına geliyor. Dolayısıyla gelecekteki bir sokak savaşı, ancak durumun bu elverişsizliğinin başka unsurlar tarafından dengelenmesi hâlinde zafere ulaşabilir. Bu nedenle büyük devrimin başlangıcında, bu devrimin ileri aşamalarıyla karşılaştırıldığında daha az görülecek ve daha büyük güçlerle yürütülmesi gerekecek. Ama bu güçler, büyük olasılıkla, tüm Büyük Fransız Devrimi boyunca ve 4 Eylül ile 31 Ekim'de Paris'te olduğu gibi, açık saldırıyı pasif barikat taktiğine tercih edecek.²⁰

Ne var ki Engels'in bu sözlerini *Fransa'da Sınıf Mücadeleleri'nin* ilk basımında Önsöz'de bulmak mümkün değil. Çünkü o dönemde bu ve buna benzer bir çok ifadeyi Engels, Alman Sosyal Demokrat Partisi'nin yönetiminin baskısı sonucu çıkarmak zorunda kalmıştır. SPD yönetimi, Almanya'da sosyalistlere karşı yeni bir yasa çıkarılması tehlikesini de bahane ederek Engels'ten aşırı devrimci buldukları üslubunu yumuşatmasını istemiş, Engels de bu talebe karşı çıkararak parti yönetiminin tümüyle yasal sınırlar içinde kalma çabasını eleştirmiştir. Ancak sonunda, parti yönetiminin tavrını hesaba kadar bazı yerlerin üzerini çizmiş, ilk baskılar bu şekilde yayınlanmıştır. Yani Bernstein'in kendi revizyonizmine gerekçe bulmaya çalıştığı metin, SPD yönetimi tarafından devrimci yönleri sansürlenmiş bir metindir. Engels daha sonra bu metnin eksiksiz yayınlanması için uğraşmışsa da Önsöz eksiksiz olarak ilk kez Sovyetler Birliği'nde yayınlanmıştır.²¹

19 Marx, a.g.y., s. 33.

20 A.g.y., s. 30.

21 A.g.y., s. 15. Engels'in fikirlerine yönelik bu çarpıtma sadece metni sansürleme ile sınırlı kalmamış, Engels'i, işçi sınıfının iktidarı her ne pahasına olursa olsun barışçıl yollarla gerçekleşmesini savunan biri olarak gösterme girişimleri devam etmiştir. SPD'nin merkezi yayın organı *Vorwärts*'in bir başyazısında, tamamen bu amaca yönelik bir şekilde Engels'in Önsöz'ünden bazı bölümler bilinçli olarak cımbızlanarak yer verilmiştir. Engels, bu durum karşısında metnin

Bernstein'in reformculuğu Marksizmin programına günün koşullarının gerektirdiği bir yenilik getirme çabası değil, Marksizmi devrimci özünden, işçi sınıfının iktidarını kurma programından koparma girişimiydi. Rosa Luxemburg, kendi çağdaşları arasında revizyonizme karşı Marksizmin ve proleter devrimin savunucusu olarak tarihe geçti. "Toplumsal Reform mu, Devrim mi?" makalesi, Bernstein'in tezlerini çürüttü. Alman hareketi içinde revizyonizm tartışması olarak geçen bu tartışmanın sonucunda, Rosa, parti tarafından *Saksonya İşçi Gazetesi*'nin (*Sächsische Arbeiterzeitung*) baş editörü seçildi. O güne kadar böyle bir göreve getirilen ilk kadın oldu.²²

Rosa Luxemburg, Bernstein revizyonizmine karşı mücadeleyi kazanmıştı kazanmasına ama aslında Bernstein'ın da dediği gibi, Bernstein, parti içinde söylenmeyeni söylemişti, fikirlerinde yalnız değildi. SPD'nin, Rosa Luxemburg ve Karl Liebknecht'in katledildiği, Alman devriminin boğulduğu sırada hükümetin başında olmasının taşları o tarihten itibaren adım adım döşeniyordu.

Lenin'le tartışan, Lenin'den kopartılamayacak bir devrimci

Rosa Luxemburg, Lenin'le de bazı başlıklar üzerinden tartışma yürütmüştür. Bu tartışmalar, ayrıntıya girmeden dört ana başlık altında özetlenebilir. Birincisi, ulusal sorun ve ulusların kendi kaderini tayin hakkı (UKKTH) ile ilgilidir. Rosa, kendisi Rus hâkimiyeti altındaki Polonya'dan, yani ezilen ulustan bir devrimci olduğu halde ironik bir biçimde hem ulusal sorunun önemini bir bakıma küçümser hem de Polonya ile Rusya'nın bütünleşme düzeyini dikkate alarak Polonya'nın kendi kaderini tayin hakkının ekonomik olarak mümkün olmadığını ileri sürer. Rosa'nın önemini yadsıdığı aksine, bütün bir yüzyıl ulusal sorunlar ve mücadele deneyimleri ile geçmiştir. Polonya ise 1914'ten sonra bağımsız bir ülke olarak ekonomik bakımdan ayakta durabileceğini kanıtlamıştır.

İkincisi, parti ve örgüt üzerine yürüttükleri tartışmadır. Lenin, disiplinli, devrimci bir programa bağlı, demokratik merkezîyetçi bir partiyi savunurken Rosa, Lenin'in örgüt anlayışını eleştirir. 1903'te Rusya'da Bolşevik-Menşevik bölünme-

eksiksiz bir şekilde yayınlanmasının bir zorunluluk haline geldiği söyleyerek ısrar etmiş, metin SPD'nin teorik yayınında yayınlanmış ancak bu versiyonda da Engels bazı bölümleri çıkarmak ve değiştirmek zorunda kalmıştır.

22 Rosa Luxemburg'un teori alanında çok başka çalışmaları ve katkıları vardır. Biz burada esas konumuz olan, bir devrimci olarak Rosa Luxemburg temasının dışına çıkmamak için bunlara girmiyoruz. Bir örnek olarak emperyalizm teorisi gösterilebilir. Luxemburg'un Lenin'inkinden çok farklı özelliklere sahip olan emperyalizm teorisi ve bunun politik sonuçları için bkz. Özgür Öztürk, "Rosa Luxemburg, *Sermaye Birikimi* ve Emperyalizm", *Devrimci Marksizm*, sayı 20, İlkbahar 2014 ve Sungur Savran, *Kod Adı Küreselleşme 21. yüzyılda emperyalizm*, 2. basım, İstanbul: Yordam Kitap, s.76-79 ve 316-330.

sinin ardından bu bölünmenin analizini yaptığı, “Rus Sosyal Demokrasisi’nin Örgütsel Sorunları” başlığıyla *İskra*’da yayınlanan makalesinde, bu analizle birlikte Lenin’in *Ne Yapmalı*’da ifadesini bulan örgüt anlayışına yönelik eleştirilerini kaleme almıştır.

Üçüncüsü, Rosa Luxemburg ve Lenin arasında savaş konusundaki farklardır. Rosa da, Lenin de, Liebknecht de, sosyal demokrasinin temsilcilerinin kendi burjuvazilerinin arkasına dizildiği bir dönemde, savaşa karşı proleter enternasyonalizminin sesi olma onurunu taşıyordu. Emperyalist savaşı iç savaşa, devrime dönüştürmek için mücadele ediyorlardı. Dolayısıyla emperyalist savaşın yarattığı asıl saflaşmada durdukları yer aynıdır ancak buna rağmen aralarında farklar vardır. Lenin için, savaş koşullarının gereği – parti tartışması ile de iç içe kavranabilecek şekilde– illegalitenin sağlanması, işçi sınıfının devrimci partisinin ve önderliğinin korunmasıdır. Rosa Luxemburg, Lenin’le aynı pozisyonda olmamasının bedelini, savaş döneminin önemli bir kısmını hapisanede tutuklu geçirerek ödemiştir. Lenin de Rosa da, II. Enternasyonal’in savaş dönemindeki ihaneti karşısında, yeni bir Enternasyonal’in inşa fikrini benimsemiştir ama Rosa’nın, hâlâ Kautsky ile özdeşleşen orta yolcularla birlikte hareket etme olanaklarını gördüğü yerde Lenin, orta yolculuk ile arasına kalın bir çizgi çekerek yeni bir enternasyonalin inşasını önüne koymuştur. Hepsinden önemlisi de *Devrimci Marksizm*’in savaş politikasını ve Marksistlerin savaş politikası üzerine tartışmalardaki yerini ayrıntılı bir dosya halinde değerlendirdiği 25. Sayısında, Sungur Savran’ın dikkati çektiği üzere Rosa Luxemburg, Liebknecht’ten farklı olarak Lenin’in devrimci bozgunculuk politikasına karşıdır.²³ Dördüncüsü, Ekim devrimi üzerine yürüttükleri tartışmaydı. Bu tartışmanın içeriğini de Ekim devriminin pratiğinin, UKKTH, kurucu meclis ve demokrasi/diktatörlük uygulamaları bağlamında değerlendirmesi oluşturuyordu.

Bize göre Rosa Luxemburg, Lenin’le yaptığı tartışmaların tümünde haksızdır ama burada asıl vurgulamak istediğimiz nokta Lenin’in haklılığı değil, ikisinin tüm tartışmalarına rağmen hep aynı safta yer almaları ve yaşamlarının sonuna kadar birbirlerini büyük devrimciler olarak görmeleridir. Bu noktayı görmezden gelip sadece yürüttükleri tartışmalara odaklanmak, Rosa’yı, Lenin’e karşı oynamak ve kendi liberal fikirlerini meşrulaştırmak için kullanmaya çalışan sol liberallerin işi olmuştur.

Clara Zetkin, *Lenin’den Anılarım*’da II. Enternasyonal’in 1907 Stuttgart Kongresi’nin hazırlık toplantısında, Rosa Luxemburg’un kendisine söylediği şu sözlerini aktarıyor: “Şuradaki adama iyi bak! Bu, Lenin. Kararlı ve inatçı kafasını görüyor musun? Hafif Asyatik yüz çizgileriyle tipik bir Rus köylü kafası. Bu kafayla dağları devirmek niyetinde. Belki bunu yaparken kafası kırılabilir, ama

²³ Sungur Savran, “Savaşa karşı savaş: Cihan Harbi’nde Lenin, Liebknecht, Luxemburg”, *Devrimci Marksizm*, sayı 25, Kış 2015-2016, s. 64-66.

kesinlikle teslim olmayacak.”²⁴ Aynı kongrede, Alman SPD’nin sağ kanadının, Rosa’nın kongre delegeliğini engelleme çabasına karşı Lenin, Rosa’yı Rus sosyal demokrasisi adına delege yapmıştı. Rosa’ya, aynı saflarda işçi hareketi içindeki geri eğilimlere karşı birlikte mücadele edeceği yoldaşına sahip çıkıyordu. Ve Rosa’nın katledilmesinden sonra Rosa’yı bir kartala benzettiği o ünlü sözleri söylüyordu:

Eski Rus masalında olduğu gibi, ‘kartal bazen tavuktan daha alçakta uçar, ama tavuk asla kartalın çıktığı yüksekliğe erişemez.’ [...] Rosa Luxemburg bizim için bir kartaldı ve öyle kalacaktır. Ve anısı bütün dünya komünistleri için daima değerli olmakla kalmayacak, aynı zamanda biyografisi ve bütün eserlerinin yayınlanması dünyada pek çok komünist kuşağın eğitilmesinde son derece yararlı kılavuzlar olarak hizmet edecektir.²⁵

Bu sözleri söylediği yerde Lenin, Rosa’nın hatalarını sayıyor ve bu hatalarına rağmen onun bir kartal olduğunu söylüyor. Rosa, Lenin’le girdiği polemiklerdeki hatalı pozisyonunu yaşamı ile ödedi. Revizyonizme bayrak açtı, Lenin’den bile önce orta yolculuğun sinyallerini aldı ama bundan gerekli siyasi-örgütsel dersleri çıkarmadı. Alman SPD’den çok geç bir aşamaya kadar kopmadı. Bolşevik partisinin önemini, Lenin’in örgüt teorisinin doğruluğunu kavrayamadı ve sosyal demokrasiinin ihaneti karşısında Alman işçi sınıfına önderlik edecek partiyi devrim başladıktan sonra inşaaya girişmek zorunda kaldı. Ve nihayet, bu gecikmiş görevi yerine getirmeye çalışırken, devrimin ortasında, karşı-devrimin güçlerine karşı devrimin önderliğini koruyacak mekanizmalardan yoksunken, Kasım devriminin ardından işçi sınıfına ihanet ederek hükümete giren SPD’den Friedrich Ebert ve Savunma Bakanı Gustav Noske’nin Berlin ayaklanmasını bastırmak üzere başlatıkları operasyon sonucu, Liebknecht ile birlikte yaşamını yitirdi. Rosa, Ekim devriminin ardından, proletarya diktatörlüğüne ilişkin kendi deyimiyle Leninist-Trotskist diktatörlük kuramını, yeterince demokratik olmamakla eleştiriyordu. Bir sınıfın diktatörlüğü anlamında, devrimin hemen ardından kısıtlanmamış bir demokrasiinin koşullarının yaratılması gerektiğini söylüyordu. Bu eleştiriyi yönelttikten yalnızca dört ay sonra, Rusya’da Lenin ve Trotskiy önderliğinin siyasi özgürlük alanı tanımadığı güçlerin Almanya’daki izdüşümleri Ebert ve Noske, Rosa ve Liebknecht’i öldürttü.

Lenin’le tartışmalarındaki tüm bu hatalarına ve onların bedelini en ağır şekilde

24 Clara Zetkin, *Reminiscences of Lenin*, 1924, <https://www.marxists.org/archive/zetkin/1924/reminiscences-of-lenin.htm>

25 V.I. Lenin, “On Ascending A High Mountain; The Harm Of Despondency; The Utility Of Trade; Attitude Towards The Mensheviks, Etc.”, Şubat 1922, <https://www.marxists.org/archive/lenin/works/1922/feb/x01.htm> (Lenin burada Rus La Fontaine’i olarak bilinen, yüzlerce masalın yazarı İvan Andreyeviç Krilov’un “Kartal ve Tavuklar” isimli masalına gönderme yapar).

ödemesine rağmen Lenin'in gözünde Rosa bir kartaldı ve hep öyle kaldı. Çünkü ikisi, Liebknecht ile birlikte üçü, devrim ile karşı-devrim karşı karşıya geldiğinde hep aynı saftaydı. Bu yüzdendir ki Rosa Luxemburg ve Liebknecht'in 15 Ocak 1919'da katledilmesinden tam beş yıl sonra 21 Ocak 1924'te, Lenin yaşamını yitirdiğinde Alman işçi sınıfı, Liebknecht ve Luxemburg ile birlikte Lenin'i de bağrına bastı, Ocak ayında üç büyük devrimciyi 3L olarak büyük gösterilerle anmaya başladı. Trotskiy, 1935'te "Dördüncü Enternasyonal uğruna yürütmekte olduğumuz çalışmayı 'üç L'nin önderliğinde görebiliriz: yani sadece Lenin'in değil, Luxemburg'un ve Liebknecht'in de" diyordu.²⁶ Onların ortak yanı, soyadlarının ilk harfleri ya da aynı ayda ölmüş olmaları değil, yaşadıkları dönemde işçi sınıfı enternasyonalizminin, devrimci Marksizmin en cesur, en kararlı temsilcileri olmalarıydı. Onların ortak yanı, 1917 Ekim devriminin ve 1918 Kasım devriminin önderleri olmalarıydı.

Tarihin gördüğü en büyük kadın devrimci!

Karl Liebknecht'in "Esas düşman kendi ülkemizde!" şiarı ile birlikte Rosa Luxemburg'un sosyal demokrasi her ülkede kendi emperyalist burjuvazisini destekleyince "O zaman, *Komünist Manifesto*'nun sonunu şöyle değiştirmek gerekir: Bütün ülkelerin işçileri, barış döneminde birleşin! Savaş döneminde birbirinizi boğazlayın!" sözleri hafızalarımıza kazınmıştır. Peki, mecliste savaş bütçesinin oylaması söz konusu olduğunda neden Liebknecht tek başına kalır? İkisi hep birlikte yürüdükleri hâlde, neden savaşa karşı tutum daha ziyade Liebknecht ile anılır? O dönemde Almanya'da, yalnızca Almanya'da da değil bütün dünyada, kadınlar henüz meclise giremiyordu; gerçek anlamda erkeklerle eşit seçme ve seçilme hakkına sahip değildi de ondan. Rosa Luxemburg, işte öyle bir dönemde, uluslararası sosyalist hareketin önderlerinden birisidir. Enternasyonal'in kongreleri arasında yönetici organı olarak çalışan Uluslararası Sosyalist Büro'nun, Stuttgart'ta 1907'de yapılan Uluslararası Sosyalistler Kongresi sırasında çekilen bir fotoğrafında Rosa Luxemburg, onlarca erkeğin arasındaki tek kadındır. O, kadın kurtuluş mücadelesine uzak dursa da, kadınların en önünde yürüyenidir. O, tarihin en büyük kadın devrimcisidir.

²⁶ Leon Trotsky, Luxemburg and the Fourth International, 1935, <https://www.marxists.org/archive/trotsky/1935/06/lux.htm>